



ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Орлова Т. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СВІТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті на основі історичних та політологічних підходів здійснено аналіз основних тенденцій політичного розвитку світу, головними з яких є боротьба модернізму із традиціоналізмом, Заходу і Сходу на тлі посилення глобалізації та руху в бік постіндустріального суспільства.

Ключові слова: політичний, тенденції, модернізація, демократія, традиціоналізм, глобалізація, постіндустріальне суспільство.

Останніми роками в університетах України для майбутніх політологів та фахівців у сфері міжнародних відносин викладається курс “Сучасна політична історія країн світу”. Політична історія є історичною дисципліною, що вивчає минуле тих чи інших країн у політичному аспекті. Предметом політичної історії є закономірності політичного і соціально-економічного розвитку суспільства, що мають конкретний прояв в подіях та фактах. Політична історія вивчає розвиток політичних систем та державних структур, суспільно-політичні процеси і рухи, діяльність різних політичних сил та партій, виявляє головні тенденції політичного розвитку тієї чи іншої країни, регіону, світу. У свою чергу основні тенденції політичного розвитку світу справляють значний вплив на процеси у кожній конкретній державі. Пропонована до уваги стаття має за мету визначити найважливіші з них. Вона не є унікальною, оскільки вже мали місце публікації фахівців різних наукових галузей стосовно глобальних тенденцій на сучасному етапі [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9], проте вони не були зорієнтовані саме у такому аспекті.

У світі постійно втілюються в життя закони діалектики: єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості в якість, заперечення заперечення. Всі вони втілюються в ставленні тих чи інших спільнот до модернізації. Поняття “модернізація” має, принаймні, два значення. Перше – “оновлення”, друге – перехід від традиційного суспільства до сучасного. Історичний досвід свідчить, що успіх модернізації залежить від певних передумов, до яких належать: усвідомлення хоча б частиною еліти суспільства необхідності змін; наявність політичної волі, яку виявляє лідер

або група еліти (або контреліти); вироблення ними проекту перетворень, що є адекватним можливостям та становищу в країні; ефективність інструменту проведення реформ, тобто дієздатного, не просякненого корупцією апарату управління; підтримка перетворень хоча б активною меншістю суспільства; слабкість опору змінам з боку консервативних сил; сприятливі зовнішні умови [7, с. 99]. Як показує сучасна політична історія світу, ці умови виявилися більш досяжними у демократичних суспільствах. Саме тому модернізація у країнах демократії відбувається постійно, поступово, не викликаючи потужних соціальних вибухів. Політична історія також засвідчує, що більшість успішних модернізацій починалася за авторитарних режимів, а завершувалася вже за умов демократії. Причина полягає не тільки у тому, що в процесі перетворень складався середній клас, який поділяв демократичні ідеї. Західні політологи вважають, що успішна модернізація потребує активної участі структур громадянського суспільства, що саморегулюється, що неможливо без демократії. Успіхи Китайської Народної Республіки поки що виглядають аргументом на користь ефективності моделі авторитарної модернізації, однак слід враховувати, що перетворення в цій країні не завершені, вони стикаються з багатьма складностями та проблемами [7, с. 100]. Разом із тим ефективність китайської моделі “освіченого авторитаризму”, продемонстрована за умов світової фінансово-економічної кризи, яка вибухнула у 2008 р., ставить під сумнів безальтернативність західної демократичної моделі. Ймовірно, не існує універсальної, притаманної всім суспільствам закономірності вибору оптимальної для модернізації політичної системи. Інколи модернізація здійснюється успішніше за умов демократії, інколи – за умов авторитаризму. Дуже схоже на те, що її успішність визначається не характером політичної системи, а якісними параметрами суспільства, людського матеріалу, які не обов’язково покращуються за умов демократії. Ключова ланка, що визначає перспективи модернізації у тій чи іншій країні – це якість еліти, її здатність сформулювати прийнятний для суспільства проект і знайти політичну волю для його здійснення. Це – складне питання для тих країн, які знаходяться на перехідному етапі свого розвитку.

У передумовах демократизації важливе значення має економічна ситуація в країні. Було проведено дослідження, яке виявило, що там, де осібний рівень валового внутрішнього продукту вищий за 6 тис. дол. на рік, легше встановлювати демократичні режими. Там, де рівень прибутків на особу населення менше півтори тисячі доларів, демократія, як правило, не виживає [2, с. 17-18]. Тим, хто живе у крайній злиденності, не до демократії. В їхньому розумінні свобода зводиться лише до збереження елементарного права на життя. Передумови переходу до демократії визрівають в міру того, як у процесі модернізації формується масовий середній клас, який прагне

вийти з-під опіки авторитарних режимів. В цілому, розвиток демократії передбачає скорочення величезного розриву у прибутках різних верств населення та політичну стабілізацію. Хоча, як показує досвід, існують як стабільні демократичні, так і стабільні авторитарні режими.

Факт залишається фактом: в еру глобалізації, яка здійснюється на засадах західних цінностей, демократія стала переважаючою концепцією суспільного і державного устрою в світі, а диктаторські та авторитарні режими сприймаються радше як виключення. Навіть при сильному і освіченому правителі вони з часом втрачають стабільність в результаті посилення внутрішніх протиріч. Загальна тенденція політичного розвитку світу – збільшення кількості демократичних держав: від 1990 до 2010 р. – з 69 до 116 [1, с. 3]. Хоча часом за назвою “демократичні” приховуються режими, які лише умовно можна так назвати. Тому сучасні демократичні суспільства політологи поділяють на “вільні країни”, тобто такі, що втілили принципи ліберальної демократії, мають стабільні і розвинені демократичні інститути, і країни з так званою “електоральною демократією”, тобто такі, де головним показником демократії є участь громадян у виборах. У деяких випадках має місце зворотний хід: від демократії до авторитаризму, як це яскраво демонструють приклади Росії чи Білорусі.

Демократичного перевлаштування вимагають особливості сучасної економіки, яка базується на знаннях та результатах інновацій. Вона потребує вільних, освічених та незалежно мислячих особистостей. При цьому створюється більше можливостей для відбору найбільш здібних та чесних лідерів, вироблення ефективної політики на основі врахування аргументів “за” і “проти”, розкриття творчого потенціалу суспільства. Процес глобалізації стимулює поширення демократії, оскільки інформація та знання дуже швидко стають загальносвітовим надбанням. Приклади демократії, що успішно функціонує, набуває більшої привабливості для прогресивної громадськості і навіть правлячих кіл у різних країнах світу. Все більше фактів свідчать на користь того, що ефективна демократія може сприяти економічному зростанню і підвищенню національної конкурентоспроможності.

Однак модель демократії, де у повному обсязі втілилися всі її основні атрибути, навряд чи існує в якійсь країні. Специфічні місцеві умови, історичні традиції, рівень економічного розвитку, культури населення та інші фактори не можуть не відобразитися на конкретних формах суспільного ладу, повноті впровадження в життя демократичних начал. На практиці мають місце більші чи менші обмеження у їх застосуванні. Усі ці особливості зумовлюють багатоманітність моделей демократії. Іншою стороною є те, що демократизація у бідних країнах має ефект, протилежний тому, що спостерігається у багатих: якщо у державах хоча б із середнім

рівнем економічного розвитку вона знижує ризик політичного насильства, так у слабо розвинених країнах вона робить суспільства більш вибухонебезпечними. Якщо у розвинених країнах вона сприяє політичній стабільності, так у тих, що розвиваються, посилює наявні передумови нестабільності. Демократія, хоча вона, ймовірно, є найсправедливішою формою правління, пов'язана з багатьма вадами через розв'язування пристрастей, емоцій, ворожості та конфліктів, які раніше утримувалися в узді авторитарною владою. Парадоксальний факт: водночас із збільшенням числа країн, що стали на шлях демократичного розвитку, зросла також кількість етнічних, територіальних та інших конфліктів, громадянських та міждержавних війн. Часом до військових зіткнень того чи іншого формату призводить бажання західних країн "сприяти поширенню демократії світом". Особливо у цьому відношенні активність виявляють "найдемократичніші" в світі Сполучені Штати Америки, які використовують подвійні стандарти. По-перше, вони не звертають уваги на ту обставину, що експорт демократії насправді є агресією проти суверенної держави і таким чином порушується її демократичне право на самовизначення. По-друге, найчастіше у діях американських військових прихований егоїстичний інтерес держави, яка не залишила претензій на панування в світі, особливо у тих районах, де зосереджено кров сучасної економіки – енергоносії, навколо яких обертається сучасна міжнародна політика. Звичайно, сутність демократії через це девальвується в очах тих спільнот, які сповідують інші, незахідні цінності.

Наприкінці 1990-х рр. чимало політологів та політиків країн Європи та Америки констатували кризу західної демократії. З одного боку, в конституціях все більшої кількості країн закладаються демократичні принципи, а з другого, у державах, які давно практикують демократії, зміст цього поняття, а саме – народовладдя, тобто влада народу і для народу, вихолощується. Вибори, як головна ознака наявності демократії, втрачають сенс, оскільки за допомогою великих грошей і можливостей засобів масової інформації, майстерності політтехнологів, адміністративного ресурсу влади та інших засобів обробки громадської думки вдається маніпулювати поведінкою виборців. Все більше виборців відчувають своє безсилля впливати на політику і формування влади. Стикаючись із аморальністю та безпринципністю багатьох політичних діячів, люди дистанціюються від політики, вважають її брудною справою. Проявом подібних настроїв є зменшення числа тих, хто бере участь у виборах.

На тлі зростання байдужості людей посилюється персоналізація політики, коли через всі канали масової інформації лунають заклики голосувати за телегенічних кандидатів, не вдаючись у подробиці їх політичних платформ та програм. До цього додається тенденція зниження реального значення партій у політичному житті тієї чи іншої країни. Минув

час партій, які нараховували мільйони членів (виключенням може бути КНР). Їх склад меншає у кількості та старішає за віком. У багатьох партіях точиться внутрішня боротьба, що часто призводить до розколів. Навіть за умов багаторічного перебування при владі посилюється внутрішня фракційна боротьба. Політичні партії втрачають активність, часто перетворюються у групу “кар’єрних” політиків, головною турботою яких стає одержання більшої кількості парламентських місць. Відповідно, довіра до них падає, бо виборці розчаровуються у “виразниках” їхніх інтересів. Крім того послаблюється ідентифікація з ними через модифікації ідеологічних засад.

У цілому, існує кілька основних цінностей, що визнаються більшістю людей у демократичному суспільстві: воля, рівність (під рівністю в цьому випадку розуміється рівність прав і обов’язків, тобто рівноправність, а не зрівнялівка, у ширшому розумінні – соціальна справедливість), порядок. Розходження між провідними політичними ідеологіями полягає в ранжируванні цих цінностей. Консерватизм на перше місце ставить порядок, стабільність, збереження сформованого типу соціальних відносин. Порядку надається більше значення, ніж свободі і рівності, що (особливо вимога соціальної рівності) розглядаються як загроза порядку. Лібералізм на перше місце виводить індивідуальну свободу. Для нього вона важливіша, ніж порядок, що розглядається як надмірне втручання держави в приватне життя. Разом із тим, визнаючи соціальну нерівність, ліберали виступають проти його крайнощів, у тому числі проти расової чи національної нерівності. Соціалізм (в особі сучасної західної соціал-демократії) виходить з рівнозначності цінностей свободи, справедливості (рівності) і солідарності. У цьому демократичний соціалізм вбачає свою відмінність як від лібералізму з його акцентом на волю на шкоду справедливості і солідарності, так і від комунізму з його акцентом на рівність за рахунок свободи. За таких розходжень можливі і точки дотику між різними ідеологіями, запозичення тих чи інших елементів один у одного. Зокрема останніми десятиріччями повністю відбулася інверсія або перестановка історичних значень консерватизму і лібералізму. Багато принципів положень класичного лібералізму, а саме: вимога свободи ринку і обмеження державного втручання, – сьогодні розглядаються як консервативні, точніше, неоконсервативні. З’явився термін “неолібералізм”, який так само рушійною силою розвитку вважає конкуренцію за ринкових умов із мінімальним втручанням держави, але відрізняється від неоконсерватизму у підходах до таких цінностей, як релігія та родина. Не пішли у минуле соціалістичні ідеї, однак спостерігається тенденція до зсуву більшості партій в бік центру, що ускладнює політичну орієнтацію пересічних громадян.

У масовій свідомості основні цінності співіснують, доповнюючи одна одну. Люди цінують і свободу, і порядок, однак дехто більше цінує перше, а дехто – друге. А треті віддають перевагу рівності. Відображенням цього в політичній практиці є конкуренція партій, що борються за вплив, за голоси виборців, за доступ до влади, орієнтуючись на ті чи інші соціальні групи і властиві їм соціально-психологічні установки. Однак партії запозичають ті чи інші ідеологічні елементи один у одного, вступають у коаліції і блоки, їхні позиції можуть у чомусь зближатися. Останнім часом у деяких країнах, зокрема в Україні, за величезної кількості партій, часом неможливо зрозуміти відмінності в їхніх програмах. Перше пояснення полягає в тому, що сучасні партії далеко не завжди віддзеркалюють інтереси визначених соціальних груп, а частіше створюються під того чи іншого лідера. Друге – бажання привабити на свій бік якомога більше виборців, висуваючи головне гасло “За народ!”. Третє – вплив неодномірності, неоднозначності сучасної масової свідомості. Четверте – “занепад великих ідеологій” на грані тисячоліть зумовлений владою постмодерна з його запереченням будь-якої влади ідей та авторитетів, орієнтацією на деконструкцію. П’яте – перехід на етап інформаційного суспільства, у якому домінують інші інтереси нового історичного типу особистості. Залежність людини від однієї якої-небудь ідеї або системи ідей, особливо перетворених у догму, суперечить суті постійно мінливих умов соціального середовища і місця в ній індивіда.

Якщо спробувати стисло визначити суть питання, навколо якого розгортається вся політична історія світу, то можна сказати так: це питання про ресурси і владу, що їх розподіляє. У деталізації одвічного питання щодо пріоритетності політики або економіки доречний перефраз: питання полягає у тому, як саме держава буде організовувати умови для функціонування економіки і перерозподіл нею виробленого між різними верствами населення. Різні політичні сили мають власний погляд на проблему. У сучасній політичній історії увага зосередилася на співвідношенні ринкових сил і державного регулювання. До того ж на початку XXI ст. це питання виявилось актуальним не тільки для країн, що нещодавно стали на шлях ринкових перетворень, але й для країн із давно існуючими ринковими структурами, непохитними інститутами приватної власності і розвиненою системою державного регулювання. Розвиток капіталізму (нині такий термін майже не використовується, натомість – “ліберальна демократія із соціально орієнтованою ринковою економікою”) свідчить про чергування періодів посилення ринкового конкурентного механізму із періодами державного регулювання економіки. Відповідно, і на авансцену економічної політики виходили то концепції, що проповідували посилення ролі держави в економічних процесах (насамперед кейнсіанство – економічна теорія, яка панувала у практиці господарського регулювання розвинених країн Заходу приблизно до кінця 1970-х рр., а в деяких державах, особливо там, де при

владі перебували соціал-демократи, і надалі), то концепції, які робили ставку на ринкові сили в економіці, на підприємництво і на підтримку державою саме цих сил (монетаризм, економіка пропозиції, неолібералізм, які набули особливого впливу впродовж 1980–1990-х рр. і виявили свою вразливість під час фінансово-економічних криз початку XXI ст.).

Особливо важкою виявилася криза, яка вибухнула у Сполучених Штатах Америки в середині 2007 р. і внаслідок всезагальної залежності, що утворилася в наслідок глобалізації, поширилася світом у 2008 р. На відміну від грандіозних криз минулого, коли ті були результатом кризи перевиробництва матеріальних ресурсів, остання стала результатом того, що джерелами одержання надприбутків стала фінансова сфера, де відбулося “надвиробництво” грошей без реального забезпечення. Це стало наслідком штучного перебільшення ролі фінансового сектору (насамперед, спекулятивної його частини) в економічній системі розвинених країн і у світовій економіці в цілому. За умов функціонування світового фінансового ринку фінансові потоки та трансакції виявилися поза контролем держав, які здебільшого додержувалися позицій мінімального втручання у регулювання економічної та фінансової сфери. Скориставшись цим, фінансові інститути обслуговували переважно інтереси своєї верхівки всупереч суспільним потребам. Ця криза засвідчила банкрутство ідеології “суспільства споживання”, в якому ідея збагачення зведена в абсолют. Також стало очевидним, що до такої катастрофи призвела неоліберальна модель. Саме необмежена свобода діяльності, безконтрольність, а отже, безвідповідальність, штовхали до ризикованих фінансових операцій, надування кредитної бульбашки, яка раніше чи пізніше мала луснути. Фінансово-економічна криза виявила банкрутство ринкового фундаменталізму, що нині визнають провідні економісти світу. Проблема державного регулювання ринку вийшла на перший план. Стало зрозумілим, що без допомоги держави економіка неспроможна подолати кризу, тобто простежується тенденція до посилення у політиці етатистських підходів. З другого боку, криза неолібералізму, що виявила себе у світовій фінансово-економічній кризі, сприяла посиленню лівих, радше, лівоцентристських настроїв у різних країнах світу. У США президентом у 2008 р. став Б. Обама – представник Демократичної партії як американської лівої альтернативи. У Європі у владі в ролі одноосібно правлячих або в ролі членів правлячих коаліцій перебуває чимало партій, як соціал-демократичних, так і соціалістичних (в Іспанії, Австрії, на Кіпрі, у Румунії, Греції, Португалії, Словенії, Словаччині). Головною тенденцією розвитку країн Латинської Америки називають “лівий поворот”. Навряд чи можна говорити про кризу “лівої ідеї” у Китаї, хоча там – своя специфіка. Разом із тим у більшості провідних країн Європи праві при владі не тільки утрималися, а ще й

зміцнили свої позиції, наприклад, на парламентських виборах у Німеччині, на загальноєвропейських виборах до Європарламенту тощо. Значну роль відіграла та обставина, що для порятунку своїх економік вони швидко перейшли до масованого використання кейнсіанських методів ринкового регулювання, які раніше рішуче відкидали. Тобто ініціатива у лівих сил була перехоплена. Крім того, на відміну США та Великої Британії, в більшості європейських країн праві партії ніколи не відхилялися так далеко в бік неолібералізму. Свою роль також відіграє схильність європейців “не міняти коней на переправі” заради збереження стабільності.

У справі збереження стабільності у суспільстві надзвичайно важлива роль належить соціальній політиці, яка у минулі століття не входила до набору функцій держави. Заради соціального миру та консолідації суспільства економічному розвитку надається все більша соціальна орієнтація, держава включається у перерозподіл ВВП. У розвинених країнах світу, насамперед, Європи (більшою мірою) та Північної Америки (менше), склалася “держава всезагального добробуту” (welfare state), якій притаманні такі риси: наявність значного середнього класу із відносно високим рівнем життя; відсутність крайньої диференціації прибутків різних верств населення; державні соціальні гарантії населенню (існування поряд із приватними системами безкоштовного медичного обслуговування, освіти, надання соціального житла, гідних пенсій тощо); значна роль держави у перерозподілі доходів, практика державно-приватного партнерства; ефективні форми демократичного устрою і громадянського суспільства [1, с. 11]. Розвинені країни інколи називають “суспільства двох третин”, тому що саме така частка населення є більш-менш гараздуючою, решта потребує соціального захисту, чому сприяє функціонування “соціальної держави”. Однак на початку XXI ст. політологи та економісти все активніше почали говорити про кризу “держави всезагального добробуту”. З одного боку, активне державне регулювання господарських процесів, масштабний перерозподіл коштів і зростання соціальних витрат поступово привели до значної бюрократизації та регламентації економіки, ослабленню її динамізму, зростанню утриманських настроїв, збільшення бюджетних дефіцитів. З другого боку, надмірна регламентованість економіки погано поєднувалася із умовами нових часів, які вимагали від суб’єктів ринку гнучкості, ініціативи, швидкої адаптації до змін. Також глобалізація та транснаціональні корпорації значною мірою підривають можливості країн у підтриманні функціонування “держави всезагального добробуту” на рівні очікувань населення. Свою роль відіграють демографічні зміни: збільшення осіб похилого віку в розвинених країнах і зростання чисельності молоді в країнах, що розвиваються. І те, й інше посилює тиск на можливості економік країн забезпечувати потреби соціальної сфери.

На початку другого десятиріччя XXI ст. позначилася тенденція до

зростання народного невдоволення через несправедливий розподіл прибутків між різними прошарками населення. Вона виявилася і в розвинених країнах Заходу, і в менш розвинених країнах Сходу. Посилення відбулося під дією світової фінансово-економічної кризи, яка водночас виявилася соціальною, ідеологічною і політичною, виявивши неспроможність неоліберальних концепцій, які мають недемократичний характер. Останнє зокрема полягає у звуженні народних прав платників податків, які мають все менше можливостей впливати на розподіл коштів, що надходять до державної скарбниці. Їх витрати нерідко відбуваються в інтересах панівних верств суспільства, чиї інтереси захищають ті політичні партії та їх представники, які ними фінансуються. Так, намагаючись вгамувати кризу, уряди надавали велику допомогу фінансовим установам, а населення закликали “затягти паски”. Реакцією на подібну ситуацію став рух “Захопи Уолл-Стріт”, який розпочався 17 вересня 2011 р. біля будівлі Нью-Йоркської фондової біржі, а потім поширився у 80 країнах світу, таких як Велика Британія, Франція, Італія, Греція, Канада, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія та ін. Протести були спрямовані проти політики влад та фінансових інститутів, коли “1% наживається за рахунок 99%”. Через кілька місяців протестуючі свої намети згорнули, однак масові демонстрації практично кожного місяця проходили в різних країнах Заходу і Сходу. Вони спрямовувалися проти соціальної політики, здійснюваної урядами за умов кризи. Особливу активність виявляє молодь.

Якщо в розвинених країнах вона складає меншість, так у тих, що розвиваються, – переважаючу більшість. Зазначено, що швидке зростання питомої ваги молоді у суспільстві може підірвати існуючі політичні режими. Великі маси молоді часто приваблюють нові ідеї або ортодоксальні релігії, які кидають виклик старим формам влади. Молоді покоління стикаються із світом відчаю, безробіття і бідності, глобального лицемірства та нерівності. Те, з чим мирилися батьки, заперечується синами, які більш поінформовані завдяки новітнім засобам масової комунікації та інформації, і яких пригнічує відчуття неможливості самореалізації навіть за наявності університетського диплому. Саме такі молоді люди стали застрільниками “арабської весни” – масових виступів протесту, що прокотилися країнами Близького і Середнього Сходу наприкінці 2010–2011 рр. Їх підтримали величезні маси знедоленого населення. У вигнанні диктаторів вбачався не стільки акт демократизації, скільки перспектива покращення свого життя.

Небачені за своїми масштабами політичні акції, які миттєво накрили країни Арабського Сходу – виявлення багатьох глибинних тенденцій, насамперед, результат процесів глобалізації та пов’язаної з ними політичної і соціальної кризи у периферійних політиях по усьому світу. Виявилось, що традиційний світ на свій лад реагує на спроби модернізації, тим більше, якщо вони здійснюються за неоліберальними лекалами.

Відповідні зміни ведуть до розбалансування політичної, економічної, соціальної та ціннісної систем. Це призводить до соціально-політичної кризи, яка виявляє себе у масових протестах. У цих протестах також виявилася та глобальна тенденція, що процес світової інтернаціоналізації разом із інтегруючим аспектом має аспект диференціації та дезінтеграції. Засновані на відмінностях між економіками, світові ринкові відносини в силу своєї природи відтворюють нерівність не тільки в середині спільнот, але й між ними, а багатьом несуть дискримінацію і перспективу остаточного перетворення на периферію і навіть узбіччя світового розвитку. Особливо гостро на “несправедливість приниження” реагує мусульманський світ. Адже єдина справжня віра – іслам, мусульмани – правовірні. А світом керують “невірні”, нав’язують свої правила гри і живуть вони краще. На цьому прикладі можна побачити асиметричний характер процесів інтернаціоналізації, що ініціюються в наш час переважно Заходом. Однак насадження його принципів та норм не тільки не дає ключа до подолання відсталості або виходу з глибоких соціальних криз, а підриває можливість незахідних суспільств контролювати власний розвиток. У результаті націоналізм, зазвичай із релігійним компонентом, стає там закономірною опорою у протистоянні зовнішньому впливу і у пошуках прийнятної стратегії розвитку. Яскравим прикладом можуть бути Іран та Єгипет.

Науковцями зазначено, що світ, пов’язаний фізично, але без консенсусу за фундаментальними цінностями і пріоритетами, може виявитися ареною конфліктів, ще більш гострих, ніж суперечки між націями. У сучасному світі знайдеться чимало аргументів на підтвердження дії “зіткнення цивілізацій” – концепції американського політолога С. Хантингтона [10]. На першому плані – різні втілення зіткнення цивілізацій мусульманської та християнської. Серед них найбільшу стурбованість викликає посилення ісламістського тероризму а також прагнення деяких лідерів мусульманських країн розвивати програми, пов’язані із виробництвом ядерної зброї. У цілому ж різка нерівність носіїв різних цінностей і зростаюча загальна соціальна диференціація посилюють дезінтегрованість та конфліктність не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Зворотними сторонами об’єднання світу виявляються гостре суперництво, партикуляризм, нестабільність та дезорганізація особистості. Все це може лише посилюватися у зв’язку із перспективами переходу до постіндустріального суспільства, адже деякі країни спроможні до цього, а деякі – ні, тобто нерівність між ними буде зростати. Сама динаміка трансформацій, зумовлена інтернаціоналізацією, з одного боку, впливає на боротьбу навколо параметрів майбутнього, розподілу ролей та вигоди, розстановки сил тощо, а з другого – посилює елемент непередбачуваності. Все це підвищує значення національної держави – основи стабільності та інструмента у конкурентній боротьбі.

Використана література:

1. Богомолов О. Т. Демократия и социально-экономический прогресс /Олег Тимофеевич Богомолов // Новая и новейшая история. – 2011. – № 1. – С. 3-12.
2. Васильев А. М. Цунами революций / А. М. Васильев // Азия и Африка сегодня. – 2011. – № 3. – С. 3-19.
3. Глобальні трансформації та стратегії розвитку / ред. О. Г. Білорус. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 1998. – 416 с.
4. Карозерс Т. Противодействие распространению демократии Режим доступа: // http://www.globalaffairs//.ru/number/n_6559
5. Мартен Д. Метаморфози світу /Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П'єр Філіп. / Євген Марічев (пер. з фр.). – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2005. – 304 с.
6. Мегатренды мирового развития / отв. ред. М. В. Ильин, В. Л. Иноземцев. – М. : Издательство Московского университета, 2001.
7. Модернизация, авторитаризм и демократия // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 11. – С. 91-103.
8. Неклесса А. Глобальная трансформация: сущность, генезис, прогноз / Александр Неклесса // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 4. – С. 3-14.
9. Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации / Самуэль Хантингтон: Режим доступа : <http://sites.google.com/site/semuelhantington/budusee-demokraticeskogo-processa>
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / Самуэль Хантингтон : режим доступа : <http://www.nbuv.gov.ua/polit/93hssc.htm>

ОРЛОВА Т. В. Основные тенденции политического развития мира на современном этапе.

В статье на основе исторических и политологических подходов осуществлен анализ основных тенденций политического развития мира, главными из которых являются борьба модернизма с традиционализмом, Запада и Востока на фоне усиления глобализации и движения в сторону постиндустриального общества.

Ключевые слова: политический, тенденции, модернизация, демократия, традиционализм, глобализация, постиндустриальное общество.

ORLOVA T. V. Main trends of world political development at the present stage

Building on historical and politological approaches, the article analyzes the main trends of political development in the world, the most important of those being the struggle between modernism and traditionalism, the West and the East, at the background of strengthening globalization and motion towards post-industrial society.

Keywords: political, trends, modernization, democracy, traditionalism, globalization, postindustrial society.

**Халецька Л. П.
Національний авіаційний університет**

**ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ “МОГУТНІСТЬ” У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ФРАНЦІЇ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

У статті аналізуються зміст поняття “могутність” у політичній думці Франції кінця ХХ – поч. ХХІ ст., критерії та засоби реалізації могутності держав у сучасних геополітичних умовах.